

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

טומטום ואנדרוגינוס ומי שריחו רע

(ד' א') (שנינו במשנה): וטומטום ואנדרוגינוס (פטורים מראייה).

תנו רבנן: ("יָרָאָה פֶּל זְכוּרָךְ") (אם היה כתוב) "זְכוּרָךְ", להוציא את הנשים. (עכשיו שכתוב) "זְכוּרָךְ", (אף) להוציא טומטום ואנדרוגינוס. "פֶּל זְכוּרָךְ" לרבות את הקטנים (שגם הם בכלל מצות ראייה).

(ומקשה) בשלמא אנדרוגינוס איצטריך (פסוק למעטו), סלקא דעתך אמינא: הואיל ואית ליה צד זכרות ליחייב, קמ"ל דבְּרִיָּה בפני עצמה הוא. אלא טומטום, ספיקא הוא! מי איצטריך קרא למעוטי ספיקא?!

(ומתרץ) כשבציו מבחוץ (אלא שהגיד טמון. שוודאי זכר הוא, וצריך פסוק למעטו).

אמר מר: כל זכורך, לרבות את הקטנים. **והתנן** (במשנתנו): חוץ מחרש שוטה וקטן?!

אמר אביי: לא קשיא, כאן בקטן שהגיע לחינוך, כאן בקטן שלא הגיע לחינוך.

(ומקשה) קטן שהגיע לחינוך דרבנן היא?

(ומתרץ) אין הכי נמי. וקרא אסמכתא בעלמא.

ואלא קרא למאי אתא? לכדאחרים, **דתניא:** אחרים אומרים: המקמץ (בידו צואת כלבים לעיבוד עורות), והמצרף נחושת (מן האדמה), והבורסי (כל אלו ריחם רע, ואין יכולים לעלות עם חבריהם), פטורין מן הראייה, משום שנאמר (שמות כג) "כל זכורך", מי שיכול לעלות עם כל זכורך. יצאו אלו שאינן ראויין לעלות עם כל זכורך.

שיטות הראשונים

פטור טומטום ואנדרוגינוס מחובת ראייה: בברייתא יליף לפטור טומטום ואנדרוגינוס מדכתיב "זְכוּרָךְ", ואף כשבציו מבחוץ, שוודאי זכר הוא. **והרמב"ם** כתב "טְמֵטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינֹס - פְּטוּרִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן סִפֵּק אִשָּׁה."¹

טומטום, ספיקא הוא, מי איצטריך קרא למעוטי ספיקא: דעת הרמב"ם דמאי דאמרינן דספיקא דאורייתא לחומרא, מדרבנן בעלמא הוא שהחמירו בספקו.² ודעת רשב"א ור"ן, שהוא דין דאורייתא. וכתב המאירי, נראין מכאן דברי קצת **גאונים** שכתבו שלא נאמר ספק תורה להחמיר אלא מדרבנן.³

¹ מקורות: רמב"ם (הל' חגיגה ב,א).

² זה לשונו: "דְּבַר יְדוּעַ, שֶׁכָּל אֵלוֹ הִטְמְאוֹת וְכִיּוּצָא בְּהֵן שֶׁהֵן מְשוּם סִפֵּק - הֲרִי הֵן שֶׁלְּדַבְּרֵיהֶם, וְאִין טְמֵא מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא מִי שֶׁנִּטְמָא טְמֵאָה וְדֵאִית; אֲבָל כָּל הַסִּפְקוֹת, בֵּין בְּטְמֵאוֹת בֵּין בְּמֵאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת בֵּין בְּעֲרִיּוֹת וְשִׁבְתוֹת - אִין חוֹשְׁשִׁין לְהֵן אֶלָּא מִדְּבַרֵי סוֹפְרִים, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ בְּהַלְכוֹת אֲסוּרֵי בִּיָּאָה (יחזו) וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת (כלאים יכז). וכתב הר"ן, שהביא ראייה לדבריו, מדאמרינן בקידושין (ע"ג א'), אמר רבא: דבר תורה שתוקי כשר. מאי טעמא? רוב כשרים אצלה ומיעוט פסולין אצלה. ואי דאזלי אינהו לגבה, כל דפריש מרובא פריש. מאי אמרת? דלמא אזלא איהי לגבייהו, והוה ליה קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, והתורה אמרה לא יבא ממזר בקהל ה', ממזר ודאי הוא דלא יבא הא ממזר ספק יבא, אלמא ספק איסורא מדאורייתא לקולא. ומאי דאמרינן ספקא דאורייתא לחומרא מדרבנן בעלמא הוא.

³ שכן היה ברור לגמרא שאם טומטום הוא ספק, אין צריך פסוק למעטו, ואין הוה אמינא להחמיר מדאורייתא. ור' עוד בנושא, ב'שב שמעתתא' (שמעתתא א, פרקים א-ד). מקורות: רמב"ם (הל' טומאת מת ט,יב; הל' כלאים יכז). רשב"א (תורת הבית דא, ד"ה

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

הקרבת טומטום עולת ראיה על תנאי: הקשו **תוספות**, לייתי על תנאי, ואם הוא אשה, ליהוי נדבה. ואפילו למאן דאמר נדרים ונדבות אין קריבין ביו"ט, ליקרבו למחר! ותיצרו, דמבטל ליה מסמיכה. ואע"ג דסמיכה לא מעכבא (ר' יומא ה' א'), מכל מקום לכתחילה אין לתקן קרבן כדי לבטלו מסמיכה. **והמאירי** כתב שמותר, אלא שלא חייבוהו.⁴

המקמץ, והמצרף נחושת, והבורסי: דעת 'אחרים' בברייתא, שהם פטורים מן הראייה, מדכתיב 'כל' זכורך, למעט. ולהלכה, **המאירי** כתב, שאע"פ שריחם רע, ואינם עולים עם כל העולים, חייבים לעלות ולהקריב, שאין הלכה כאחרים.⁵ וכן כתב **הרמב"ם**, "הרי אלו מטהרין גופן ומלבושן, ועולין בכלל ישראל להראות".⁶ ודעת **הגאונים** שאינם עולים כלל, שאינם יכולים להתקן, כי עורן שואב ריח רע שאין לו תקנה.⁷

נשים ועבדים

(ד' א') (שנינו במשנה): נשים ועבדים שאינן משוחררים (פטורים מראייה). (ומברר) בשלמא נשים, כדאמרן ("זכור" להוציא נשים). אלא עבדים מנלן?

אמר רב הונא: אמר קרא,⁸ "אֶל פְּנֵי הָאֲדָן ה'"; מי שאין לו אלא אדון אחד. יצא זה שיש לו אדון אחר.

(ומקשה) הא למה לי קרא?! מכדי כל מצוה שהאשה חייבת בה עבד חייב בה, כל מצוה שאין האשה חייבת בה אין העבד חייב בה, דגמר לה לה מאשה!⁹

אמר רבינא: לא נצרכה אלא למי שחציו עבד וחציו בן חורין.

דיקא נמי, דקתני: נשים ועבדים שאינן משוחררין, מאי שאינן משוחררין? אילימא שאינן משוחררין כלל, ליתני עבדים סתמא! אלא לאו: שאינן משוחררין לגמרי, ומאי נינהו? מי שחציו עבד וחציו בן חורין, שמע מינה.

ומסתברא לי; ח' קידושין ע"ג א', ד"ה ממזר). ר"ן (שו"ת סי' נא, ד"ה ולפיכך; קידושין טו ב ברי"ף). מאירי (ד' א', ד"ה טומטום). ור' ראב"ד (הל' טומאת מת וכלאים, וצ"ב).

⁴ מקורות: תוספות (ד' א', ד"ה אלא טומטום). מאירי (ד' א', סוד"ה טומטום).

⁵ ואדרבה 'כל' לרבות הוא, ולא למעט, ויטהרו גופם ומלבושם ויעלו. ואין צריך לומר בעל ריח הפה, שאין חליו ניכר לכל, ואין חבריו בדלים ממנו. מאירי.

⁶ "המקמץ, והוא שְׁמֵלֵאכְתּוֹ לְקַבֵּץ צוֹאֵת הַפְּלָבִים וְכִיּוֹצֵא בָהֶן לְעַבְדֵי הָעוֹרוֹת או לְרַפּוּאָה, וְכֵן הַמְצָרֵף נְחֹשֶׁת בְּמַחְצָב שְׁלוֹ, וְהַעֲבָדִין - אֵף עַל פִּי שֶׁהוּן מְאוֹסִין מִפְּנֵי מְלֵאכְתּוֹ, הֲרִי אֵלּוּ מְטַהְרִין גּוֹפָן וּמְלַבּוֹשֵׁן, וְעוֹלִין בְּכֻלָּל יִשְׂרָאֵל לְהָרְאוֹת." וביאר הכסף משנה דמשמע לרמב"ם דכיון דבלשון אחרים מיתניא, משמע דרבנן פליגי עלייהו ומחייבי, ונקטינן כוותייהו. ובשם הר"י קורקוס כתב, דאחרים לא ממעטי להו אלא בעודם במאיסותם מפני שאינם יכולים לעלות עם כל זכורך אבל כשיטהרו מלבושיהם הרי הם כשאר כל אדם. מקורות: רמב"ם (הל' חגיגה ב,ב). מאירי (ד' א', ד"ה המקמץ).

⁷ ומחלחולי בשרם נכנס ריח רע שאין דבר מעבירו. ובאותן השנים, היה מנהג כל אדם להיפרד מאלו בעלי האומניות, ולא היו יושבין עמהן, ולא מתערבין בהם, ומתרחקין מהן. ולפיכך היו להם בתי כנסיות לבדן. וזה שאין עולין לרגל, לא מפני שהן מצוירין לאחרים בריחם, אלא מפני שאחרים מתרחקין מהן ומכנסין את עצמן בגשתם עדיהם לבל יגעו בהם, ונמצאו הם עצמן מתאונין וליכס נשבר, ושמא העם באין לידי חטא. לפיכך הקלו להן חכמים מעלות לרגל. מקורות: גאונים (אוצר הגאונים, חלק התשובות, סי' ג). רמב"ם (הל' חגיגה ב,ב). מאירי (ד' א', ד"ה המקמץ).

⁸ שמות, פר' משפטים כג,יז.

⁹ כתיב הכא (דברים, כי תצא, כד,א) "וְכָתַב לָהּ", וכתוב התם (ויקרא, קדושים, יט,כ) "או חֲפֹשֶׁה לֹא נִתֵּן לָהּ". רש"י.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שיטות הראשונים

חציו עבד וחציו בן חורין: אמרינן בגמרא, לא נצרכא, אלא למי שחציו עבד. וכתב רש"י, מיהו, למשנה אחרונה הואיל ובידינו לכוף את רבו, חייב, דאין לו אלא אדון אחד. וכן דעת תוספות.⁴⁰ ואילו הרמב"ם כתב "מי שחציו עבד וחציו בן חרין - פטור מפני צד עבדות שבו."⁴¹ והשיגו הראב"ד, הא דלא כהלכתא, דהיא כמשנה ראשונה!⁴²

חיגר סומא חולה וזקן ערל וטמא

(ד' א') (שנינו במשנה): והחיגר והסומא וחולה והזקן (פטורים מראייה).

תנו רבנן: "רְגָלִים", פרט לבעלי קבין. דבר אחר "רְגָלִים", פרט לחיגר ולחולה ולסומא ולזקן, ולשאינו יכול לעלות ברגליו.

ושאינו יכול לעלות ברגליו, לאתויי מאי?

(ד' ב') אמר רבא: לאתויי מפנקי (שאינו הולכין בלא מנעל, דאין אדם נכנס להר הבית במנעלו). דכתיב⁴³ "כִּי תִבְאוּ לְרֵאוֹת פְּנֵי מִי בִקֵּשׁ זֹאת מִיָּדְכֶם רִמֹּס חֲצָרֵי".

תנא: הערל והטמא פטורין מן הראייה (אין חייבין לשלוח עולות ראיותיהן על ידי שליח).

תנו רבנן: טמא פטור מן הראייה, דכתיב⁴⁴ "וּבִבְאֵת שְׂמָהּ. וְהִבְאֵתְם שְׂמָהּ". כל שישנו בביאה (לעזרה), ישנו בהבאה (של קרבן). וכל שאינו בביאה, אינו בהבאה.

(המשך הברייתא): רבי יוחנן בן דהבאי אומר משום רבי יהודה: סומא באחת מעיניו פטור מן הראייה, שנאמר⁴⁵ "יִרְאֶה", "יִרְאֶה" ("שֵׁלֶשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה יִרְאֶה כָּל זְכוּרָה אֶת פְּנֵי הָאֵדָן ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל". כתיב יראה וקרי יראה). כדרך שבא (ה') לראות (את עולי הרגל), כך בא לראות. מה בא לראות בשתי עיניו, אף לראות בשתי עיניו.

⁴⁰ וכתבו תוספות, דאע"ג דבגיטין (מ"ב ב') איבעיא לן אליבא דמשנה אחרונה, אי חציו עבד יש לו קנס, אי קרינן ביה 'יתן לאדוניו, הכא שאני, משום דעומד לכוף את רבו כמאן דמשוחרר דמי. אבל התם, כיון דמית, אגלאי מילתא דלא הוי עומד לשחרר.

⁴¹ וסיים הרמב"ם: "וימנן שכל אלו פטורין מן הראייה? הרי הוא אומר: "יִרְאֶה כָּל זְכוּרָה" (שמות כג, יז; לד, כג; דברים טז, טז) - להוציא את הנשים. ומצות עשה שאין הנשים חייבות בה - אין העבדים חייבין בה; ועוד, הרי נאמר: "בבוא כל ישראל" (דברים לא, יא) - להוציא העבדים".

⁴² מקורות: רמב"ם וראב"ד (הל' חגיגה ב, א). תוספות (ד"ה לא נצרכא).

⁴³ ישעיהו א, יב.

⁴⁴ דברים, פר' ראה, יב, ו: כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה. והבאתם שמה עלתיכם וזבחיכם.

⁴⁵ שמות, פר' כי תשא, לד, כג.

הלימוד היומית לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

שיטות הראשונים

לאתווי מפנקי: רש"י ורי"ד פירשו, שאינו יכול לעלות בלא מנעל, ואין אדם רשאי לעלות בהר הבית במנעל שעל רגליו.¹⁶ והמאירי פירש, המעונגים ביותר שלא הורגלו בדריסת הרגל. שלא חייבה תורה לעלות על ידי רכיבה. ומכל מקום דוקא במי שמעונג ביותר, שאפילו בהליכה מתונה אינו יכול לעלות ברגליו.¹⁷

כתב הרמב"ם "...וְכָל הָאֲנָשִׁים חֲבִיבִים בְּרֵאֵיהֶם, חוּץ מִחֶרֶשׁ וְאַלֶם וְשׁוֹטָה וְקֶטֶן וְסוּמָא וְחֶגֶר וְטֵמֵא וְעֶרְל, וְכֵן הַזָּקֵן וְהַחֹלֶה וְהָרֶךָ וְהָעֵנֵף מֵאֵד שְׂאִינָן יְכוּלִין לַעֲלוֹת עַל רִגְלֵיהֶן; כֹּל אֵלּוּ הָאֶחָד עֶשֶׂר פְּטוּרִין... וּמִנֵּינן שְׁכָל אֵלּוּ פְּטוּרִין מִן הָרֵאֵיהֶם? ... וְנֶאֱמַר: "בָּבֹא כָל יִשְׂרָאֵל לְרֵאוֹת" - כָּשֶׁם שֶׁהֵם בָּאִין לְהֵרֵאוֹת לְפָנֵי יי, כִּי הֵם בָּאִים לְרֵאוֹת הַדָּר קִדְּשׁוּ וּבֵית שְׁכִינָתוֹ: לְהוֹצִיא סוּמָא, שְׂאִינּוּ רוּאָה; אֶפְלוּ נִסְמִית עֵינָיו אַחַת, שֶׁהָרִי אֵין רֵאִיתוֹ שְׁלֵמָה גְמוּרָה... וְנֶאֱמַר: "בְּעֶלְתְּךָ לְרֵאוֹת אֶת פְּנֵי יי" - מִי שֶׁיְכוּל לַעֲלוֹת בְּרִגְלָיו, לְהוֹצִיא חֶגֶר וְחֹלֶה וְזָקֵן וְעֵנֵף. וְכִבֵּר בְּאַרְנוֹ בְּהִלְכוֹת בֵּיאַת הַמִּקְדָּשׁ שְׂאִין הַטֵּמֵא רָאוּי לְבִיאָה; וְכֵן הָעֶרְל מֵאוֹס כְּטֵמֵא."¹⁸

¹⁶ דכתיב (ישעיהו א, יב) "כִּי תֵבֵאוּ לְרֵאוֹת פְּנֵי מִי בְקֶשׁ זֹאת מִיְדְכֶם רִמְסֵ חֲצָרֵי". והמאירי הביא פירוש רש"י, והקשה עליו, שכשיגיע להר הבית, יכרוך סודר על רגליו ויבוא!

¹⁷ מקורות: רש"י ורי"ד (ד' ב'). מאירי (ב' א', ד"ה וביאר עכשיו).

¹⁸ מקורות: רמב"ם (הל' חגיגה ב, א).